

ธัญลักษณ์ วีระสมบัติ.

การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย สวัสดิการแรงงาน และการประยุกต์ใช้สังคมสงเคราะห์ในอุตสาหกรรม =
The development of Thai industry labour welfare and the application of social work for industry.

1. สวัสดิการอุตสาหกรรม. 2. สังคมสงเคราะห์. 3. การพัฒนาอุตสาหกรรม--ไทย.

HD7261

ISBN 978-616-314-784-4

ลิขสิทธิ์ของรองศาสตราจารย์ ดร.ธัญลักษณ์ วีระสมบัติ
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนพฤศจิกายน 2564

จำนวน 100 เล่ม

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราคาเล่มละ 350.- บาท

สารบัญ

สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(9)
สารบัญแผนภูมิ	(11)
คำนำ	(12)

ส่วนที่ 1: การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย

บทที่ 1 บทนำเกี่ยวกับอุตสาหกรรม	3
วิวัฒนาการอุตสาหกรรมและรูปแบบการผลิตในอุตสาหกรรม	4
พัฒนาการอุตสาหกรรมในสังคมไทย	14
ความท้าทายของภาคอุตสาหกรรมไทย	25
สรุปท้ายบท	31
คำถามท้ายบท	33
รายการอ้างอิง	34
บทที่ 2 รัฐไทยกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม	37
บทบาทรัฐ การพัฒนาเศรษฐกิจ และนโยบายอุตสาหกรรม	38
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายอุตสาหกรรมไทยตามยุคสมัย	50
พัฒนาการของอุตสาหกรรมเป้าหมายไทย	65
กีดกันอุตสาหกรรมเป้าหมายไทย	70
สรุปท้ายบท	74
คำถามท้ายบท	77
รายการอ้างอิง	78

ส่วนที่ 2: สวัสดิการแรงงาน

บทที่ 3	การทำงานในอุตสาหกรรมและนโยบายรัฐไทยด้านแรงงาน	85
	การใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม	86
	ลักษณะการทำงานในอุตสาหกรรม	95
	ลักษณะและข้อเสนอแนะต่อนโยบายรัฐไทยด้านแรงงาน	104
	สรุปท้ายบท	116
	คำถามท้ายบท	118
	รายการอ้างอิง	119
บทที่ 4	ปัญหาเชิงโครงสร้างและปัญหาแรงงานในอุตสาหกรรมไทย	122
	ปัญหาเชิงโครงสร้าง	123
	ปัญหาแรงงาน	138
	สรุปท้ายบท	159
	คำถามท้ายบท	162
	รายการอ้างอิง	163
บทที่ 5	สวัสดิการแรงงานในสถานประกอบการ	168
	ความหมายและวัตถุประสงค์ของสวัสดิการแรงงานในสถานประกอบการ	169
	หลักการจัดสวัสดิการแรงงาน	174
	ประเภทของสวัสดิการในสถานประกอบการ	178
	ขอบเขตสวัสดิการตามที่กฎหมายแรงงานกำหนด	187
	สรุปท้ายบท	193
	คำถามท้ายบท	196
	รายการอ้างอิง	197

ส่วนที่ 3: การประยุกต์ใช้สังคมสงเคราะห์ในอุตสาหกรรม

บทที่ 6	การประยุกต์ใช้สังคมสงเคราะห์ในงานอุตสาหกรรม	201
	ความเชื่อมโยงและพัฒนาการสังคมสงเคราะห์กับการทำงานในอุตสาหกรรม	202
	การประยุกต์ใช้หลักการ กระบวนการ และทักษะสังคมสงเคราะห์ในงานอุตสาหกรรม	211
	หน้าที่และภารกิจสังคมสงเคราะห์ในสถานประกอบการอุตสาหกรรม	218

กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้สังคมสงเคราะห์กับการบริหารแรงงานในสถานประกอบการ	225
สรุปท้ายบท	237
คำถามท้ายบท	239
รายการอ้างอิง	240
บทที่ 7 งานที่มีคุณค่ากับการสถานการณ์การทำงานในสังคมไทย	245
แนวคิดงานที่มีคุณค่า	246
การออกแบบงานให้มีคุณค่า	257
สถานการณ์แนวคิดงานที่มีคุณค่าในสังคมไทย	265
สังคมสงเคราะห์ในฐานะเครื่องมือเสริมสร้างงานที่มีคุณค่า	278
สรุปท้ายบท	280
คำถามท้ายบท	282
รายการอ้างอิง	283
บทที่ 8 บทสรุป	287
บรรณานุกรม	294
อภิธานศัพท์	315
ดัชนีคำ	318
ประวัติผู้เขียน	321

สารบัญตาราง

ตารางที่ 3.1	อุปสงค์จำนวนแรงงานอุตสาหกรรมคาดการณ์ในปี 2560, 2565, 2570 และ 2580	93
ตารางที่ 3.2	ผลกระทบโควิด-19 ที่มีผลต่อชั่วโมงการทำงานที่ลดลง จำแนกตามสาขาการผลิต	95
ตารางที่ 3.3	นโยบาย ยุทธศาสตร์ และตัวอย่างแผนด้านแรงงานของรัฐบาลไทย	105
ตารางที่ 3.4	รัฐบาลและระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่ ย้อนหลังไป 30 ปี	109
ตารางที่ 4.1	จำนวนการจ้างงานแรงงานต่างด้าว เทียบกับกำลังแรงงานทั้งหมด (ปี 2556-2562)	125
ตารางที่ 4.2	แนวโน้มความต้องการแรงงาน จำแนกตามระดับการศึกษา (ปี 2560-2564)	128
ตารางที่ 4.3	ประมาณการณ์จำนวนความต้องการแรงงาน แยกตามระดับการศึกษา (ปี 2559-2568)	129
ตารางที่ 4.4	จำนวนและร้อยละของคุณลักษณะแรงงานในสถานประกอบการ จำแนกตามความรู้ความสามารถ	137
ตารางที่ 4.5	ค่าจ้างแท้จริงตามกลุ่มลูกจ้าง	139
ตารางที่ 4.6	จำนวนการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน จำแนกตามระดับความรุนแรง ปี 2558-2562	146
ตารางที่ 4.7	ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของแรงงานในและนอกระบบเปรียบเทียบรายอุตสาหกรรม	154
ตารางที่ 4.8	จำนวนและอัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีการว่างงานในประกันสังคม	158
ตารางที่ 4.9	อัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนผู้ขอรับประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงานสาเหตุเลิกจ้างในระบบประกันสังคม	158
ตารางที่ 5.1	สรุปหลักการคิดพื้นฐานในการจัดสวัสดิการ	177
ตารางที่ 5.2	สรุปขอบเขตสวัสดิการตามที่กฎหมายแรงงานกำหนด	189
ตารางที่ 7.1	ประเทศอาเซียนที่ให้สัตยาบันต่ออนุสัญญามาตรฐานแรงงานหลัก (CLS) 8 ฉบับ	255
ตารางที่ 7.2	จำนวนสหภาพแรงงานในสถานประกอบการเอกชนและองค์กรลูกจ้าง	268
ตารางที่ 7.3	จำนวนชั่วโมงการทำงานของเด็ก (อายุ 5-17 ปี)	271
ตารางที่ 7.4	ระดับค่าจ้างแรงงานเด็กจำแนกตามกลุ่มอายุ	271
ตารางที่ 7.5	งานอันตรายที่แรงงานเด็กทำ	272

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	เครื่องจักรไอน้ำในอุตสาหกรรมทอผ้า	5
ภาพที่ 1.2	กระบวนการผลิตในอุตสาหกรรม	11
ภาพที่ 1.3	ภาพจำลองอย่างง่ายของการผลิตแบบเป็นชุด (batch production)	12
ภาพที่ 1.4	ภาพจำลองการผลิตอย่างง่ายของการผลิตปริมาณมาก (mass production)	13
ภาพที่ 1.5	ภาพจำลองอย่างง่ายของการผลิตแบบลีน (lean production)	13
ภาพที่ 1.6	เปรียบเทียบผลิตภาพแรงงาน การลงทุนในสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน และการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาของสถานประกอบการแยกตามสัญชาติ (ปี 2559) เฉพาะสถานประกอบการขนาดใหญ่	28
ภาพที่ 1.7	มูลค่าเพิ่มของสถานประกอบการไทย ปี 2549-2559	29
ภาพที่ 1.8	ผลิตภาพแรงงานของสถานประกอบการขนาดต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบกับสถานประกอบการขนาดใหญ่ (ข้อมูลปีล่าสุดที่พบ)	29
ภาพที่ 2.1	ถนนมิตรภาพ ตัวอย่างความร่วมมือด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา	46
ภาพที่ 2.2	อุตสาหกรรมเป้าหมายภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0	70
ภาพที่ 3.1	กระบวนการพัฒนาทักษะแรงงานของไทย	111
ภาพที่ 3.2	บทบาทและแนวนโยบายรัฐในฐานะแพลตฟอร์มด้านแรงงาน	112
ภาพที่ 3.3	การจัดกลุ่มแรงงานเพื่อปรับปรุงสมรรถนะแรงงานปัจจุบัน	114
ภาพที่ 4.1	ร้อยละของจำนวนผู้ว่างงาน (ปี 2558-ไตรมาสแรกของปี 2560)	126
ภาพที่ 4.2	อัตราการว่างงานแยกตามระดับการศึกษา (ข้อมูล ณ กุมภาพันธ์ 2563)	127
ภาพที่ 4.3	การขยายตัวขั้นๆ ลงๆ ของผลิตภาพแรงงาน (labor productivity)	131
ภาพที่ 4.4	ลำดับอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้เกิดความยั่งยืน	132
ภาพที่ 4.5	คุณสมบัติไม่ตรง (qualification mismatch) กับตลาดแรงงาน	133
ภาพที่ 4.6	สาขาไม่ตรง (field of study mismatch) กับตลาดแรงงาน	134
ภาพที่ 4.7	สัดส่วนการให้คะแนนทักษะด้านต่างๆ ของแรงงานจากสถานประกอบการ เปรียบเทียบระหว่าง ปี 2547 และปี 2550	134
ภาพที่ 4.8	ช่องว่างทักษะ (skill gap) ของไทย ปี 2560	135

ภาพที่ 4.9	ช่วงห่างความคาดหวังกับระดับความรู้และทักษะของแรงงาน	137
ภาพที่ 4.10	ค่าจ้างขั้นต่ำและอัตราเพิ่ม ปี 2541-2554	140
ภาพที่ 4.11	สัดส่วนของค่าจ้างต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP)	141
ภาพที่ 4.12	จำนวนชั่วโมงการทำงานของคนไทยเทียบกับชาติอื่นๆ	143
ภาพที่ 4.13	การหดตัวของจำนวนชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย และสัดส่วนการทำงานต่ำกว่าระดับ	144
ภาพที่ 4.14	จำนวนการประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน ปี 2558-2562	145
ภาพที่ 4.15	สิ่งที่ทำให้ลูกจ้างประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยจากการทำงานสูงสุด 5 อันดับแรก ปี 2558-2562	147
ภาพที่ 4.16	โรคที่เกิดจากการทำงานสูงสุด 5 อันดับแรก ปี 2558-2562	148
ภาพที่ 4.17	ตำแหน่งงานของลูกจ้างอุตสาหกรรมที่ได้รับอันตรายหรือเจ็บป่วยจากการทำงานสูงสุด 5 อันดับแรก ปี 2558-2562	148
ภาพที่ 4.18	ร้อยละของผู้หญิงที่ทำงาน จำแนกตามอาชีพ ปี 2562	150
ภาพที่ 4.19	3 อันดับแรกของปัญหาการทำงานของแรงงานหญิง ปี 2562	151
ภาพที่ 4.20	เปรียบเทียบร้อยละแรงงานในระบบและนอกระบบปี 2558-2563	152
ภาพที่ 4.21	ร้อยละของจำนวนแรงงานในและนอกระบบจำแนกตามภาคเศรษฐกิจ	153
ภาพที่ 4.22	ร้อยละของแรงงานนอกระบบ จำแนกตาม 3 ประเภทปัญหา คือ ปัญหาจากการทำงาน ปัญหาจากสภาพแวดล้อม และปัญหาจากความไม่ปลอดภัยในการทำงาน	155
ภาพที่ 4.23	อัตราการเติบโตของจำนวนผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม มาตรา 33 ย้อนหลังจากเดือนสิงหาคม 2563-ปี 2540	157
ภาพที่ 5.1	ประเภทสวัสดิการตามกฎหมาย	184
ภาพที่ 7.1	ความสัมพันธ์ของ 4 หลักการของงานที่มีคุณค่า	250
ภาพที่ 7.2	สรุปปัจจัย 2 กลุ่มของทฤษฎีสองปัจจัย (Two-Factor Theory)	258
ภาพที่ 7.3	เปรียบเทียบทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์และทฤษฎี อี-อาร์-จี	260
ภาพที่ 7.4	การอธิบายนัยและระนาบต่างๆ ของทฤษฎีความเสมอภาค	261
ภาพที่ 7.5	การอธิบายนัยของทฤษฎีความคาดหวัง	262
ภาพที่ 7.6	การอธิบายคุณลักษณะของงาน (Job Characteristic Model)	264

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 3.1	การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในประเทศไทย ปี 2553-2583	87
แผนภูมิที่ 3.2	พีระมิดการคาดการณ์จำนวนประชากรของประเทศไทย ปี 2553 และคาดการณ์ ปี 2583	88
แผนภูมิที่ 3.3	เปรียบเทียบสัดส่วนประชากรวัยแรงงานกับประชากรกลุ่มอื่น ปี 2513-2583	89
แผนภูมิที่ 3.4	อัตราส่วนประชากรแต่ละช่วงวัยปี 2553-2583	90
แผนภูมิที่ 3.5	อุปสงค์และอุปทานแรงงานปี 2560-คาดการณ์ปี 2580	91
แผนภูมิที่ 3.6	อุปทานแรงงานของประเทศไทย ในกรณีการเพิ่มผลิตภาพแรงงานได้ตามระดับต่างๆ ของปี 2580	92
แผนภูมิที่ 3.7	จำนวนแรงงานที่มีความเสี่ยงได้รับผลกระทบจากโควิด-19 แบ่งตามสาขาการผลิต	94
แผนภูมิที่ 3.8	อัตราการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน	100
แผนภูมิที่ 3.9	อันดับของ 6 เรื่องที่สถานประกอบการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน	101
แผนภูมิที่ 3.10	อัตราการปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานจำแนกตามขนาดสถานประกอบการ	102
แผนภูมิที่ 3.11	ขนาดสถานประกอบการที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมายความปลอดภัยในการทำงาน	113
แผนภูมิที่ 3.12	รายละเอียดประเภทอัตราการประสบอันตรายและเจ็บป่วย เนื่องจากการทำงานต่อลูกจ้าง 1,000 คน	113
แผนภูมิที่ 7.1	สัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีที่ทำงาน (ปี 2533-2543)	269
แผนภูมิที่ 7.2	เปรียบเทียบค่าจ้างขั้นต่ำกับค่าใช้จ่าย (ปี 2549-2554)	275
แผนภูมิที่ 7.3	ค่าจ้างขั้นต่ำเปรียบเทียบกับอัตราเงินเฟ้อ (ปี 2544-2553)	275
แผนภูมิที่ 7.4	ค่าจ้างขั้นต่ำ ค่าจ้างเฉลี่ย เปรียบเทียบกับผลิตภาพแรงงาน	276
แผนภูมิที่ 7.5	อัตราการจ้างงานในระบบประกันสังคม มาตรา 33 และจำนวนผู้ประกันตนตามมาตรา 33, มาตรา 39 และมาตรา 40	277